

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПОЛІЕТНІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДІВ

Автор статті детально аналізує фактори, які можуть перешкодити успішній міжкультурній взаємодії між українськими та іноземними студентами, а також виокремлює особистісні якості, які студенти повинні мати для того, щоб міжкультурна взаємодія була корисною та продуктивною для обох сторін. Серед теоретичних засад міжкультурної підготовки автор особливо наголошує на необхідності впровадження принципів полікультурної освіти в освітню практику.

Ключові слова: міжкультурна взаємодія; національна свідомість; полікультурна освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими й практичними завданнями. У час безперервних суспільних трансформацій, зміни ціннісних орієнтирів та зростаючої кількості міжкультурних контактів, підготовка студентів до міжкультурної взаємодії набуває особливого, майже знакового виміру. Українські вузи приймають все більше іноземних студентів, які прагнуть органічно влитися в студентський колектив і отримати якісну вищу освіту. У свою чергу, українські студенти не завжди готові до успішної міжкультурної взаємодії з такими студентами через низку різноманітних факторів. Головним з таких факторів є неволодіння ефективними механізмами міжкультурної взаємодії та неформованість необхідних особистісних рис. Іншим негативним психологічним фактором є міжгрупова ворожість як головний засіб згуртованості та стабільності групи. Українські студенти можуть почати звинувачувати іноземних студентів у якихось власних негараздах, роблячи з них цапів-відбувайлів. У свою чергу, іноземні студенти можуть переживати значні фрустраційні процеси, які не можуть не позначатися негативно на якості отримуваної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У роботах Річарда Стієрса та Карлоса Санчеса [4] було розроблено систему вмінь та навичок, які необхідні кожному, хто планує міжкультурну взаємодію у поліетнічному середовищі. Про необхідність побудови принципово нової моделі практичної взаємодії представників різних культур йдеться у дисертаційному дослідженні К. А. Іванової. Необхідність втілення полікультурної освіти обґрунтовувалася такими українськими вченими як О. Гуренко, В. Кузьменко та Л. Гончаренко.

Формулювання завдань статті. Основним завданням статті є визначення теоретичних засад підготовки студентів до міжкультурної взаємодії в умовах українського вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні Річарда Стієрса та Карлоса Санчеса міжкультурна взаємодія в цілому розглядається як явище, яке майже неможливо спрогнозувати, адже, по-перше, важко передбачити, як саме сприйматимуть один одного представники двох конкретних культур, а по-друге, навіть озброєння повною інформацією про культуру іншої групи не дає абсолютного контролю над ситуацією, оскільки культурні особливості не визначають людину повністю – людина завжди матиме власні ідіосинкразії і поводитиметься з босом, з підлеглим, з товаришем та з родичами по-різному. Таким чином, особи, які вступають до міжкультурної взаємодії повинні володіти такими вміннями та здібностями:

1. Самосвідомість. Міжкультурні комуніканти повинні усвідомлювати, що вони є комплексними культурними істотами, а їхні переконання, цінності, припущення та комунікаційні преференції є продуктом їхньої культурної спадщини.

2. Емпатія. Міжкультурні комуніканти мусять усвідомлювати, що представники аут-груп також є комплексними істотами, чії дії зумовлені глибоко вкоріненими культурними цінностями та переконаннями. У випадку непорозумінь міжкультурні комуніканти шукають коріння незрозумілої чи образливої поведінки в культурі групи, з якою відбувалася взаємодія.

3. Збір та аналіз інформації. Міжкультурні комуніканти повинні виявляти приховані культурні припущення, щоб усвідомлювати як культура формує сприйняття, очікування та поведінку всіх залучених до взаємодії груп.

4. Інтеграція та трансформація інформації [4].

Серед інших важливих характеристик слід назвати етнотолерантність, національну свідомість, культурну освіченість, відсутність етноцентризму та агресивності. Етнічну толерантність зазвичай розуміють як терпимість до будь-яких проявів іноетнічного менталітету (у поведінці, способі життя, характері, висловлюваннях тощо). За даними Національного Інституту стратегічних досліджень етнотолерантність українців з роками тільки зменшується, а відповідно зростає соціальна дистанція між представниками різних культур. Так, наприклад, відповідно до результатів моніторингу показників національної дистанційованості населення України за 7-бальною шкалою Богардуса, індекс національної дистанційованості населення України від, скажімо, білорусів у 1994 році склав 2.7, а в 2006 році – вже 4.1, де показник, нижчий від 4 балів (готовність допустити представників вказаної національності як членів родини, близьких друзів, сусідів – сфера міжособистісного спілкування), свідчить про толерантне ставлення до національної меншини. Зменшення етнотолерантності, відповідно, не може не зумовлювати ускладнень у процесі міжетнічної взаємодії, а отже, українські студенти, що навчаються поряд з носіями іншої культури, неодмінно повинні розвивати в собі толерантне сприйняття інокультурного світобачення.

Національна свідомість має входити до переліку обов'язкових професійних якостей міжкультурного комуніканта, оскільки, на нашу думку, лише не втрачаючи власної культурної ідентичності та національної свідомості, можна досягти рівня міжкультурної компетентності. Чітке усвідомлення власної культурно-національної свідомості також видається необхідною передумовою для досягнення рівня культурної освіченості, без якої міжкультурна взаємодія неможлива. Культурна освіченість імплікує оволодіння необхідними фоновими знаннями та специфікою дискурсу, що дозволяють носію культури відповідно реагувати та розуміти інокультурні смисли.

Відсутність етноцентризму та агресивності не є власне характеристиками, оскільки позначають не явище, а радше його відсутність. Проте наявність цих особистих якостей зумовлюватиме найбільшу кількість перешкод у міжкультурній взаємодії. Етноцентризм як схильність інтерпретувати дійсність, давати суб'єктивні оцінки та виносити судження про інокультурні явища в рамках парадигми власної культури, не вдаючись до труднощів з'ясування смислового навантаження символів, подій та інших явищ іншої культури, принципово унеможливує будь-яке порозуміння з носіями інших культур. Готовність до міжкультурної взаємодії великою мірою визначається вмінням людини чітко розмежовувати спостереження від інтерпретації. Інтерпретацію дій та висловлювань представників інших культур слід здійснювати лише в парадигмі їх власної етнокультури. Постійне усвідомлення культурних відмінностей допоможе уникнути й агресивності, головною причиною якої завжди є непорозуміння.

Серед основних проблем поліетнічного суспільства дослідники виділяють: етнокультурне відродження,

позитивне міжнаціональне спілкування, віротерпимість, етнічну толерантність тощо [1].

У дисертаційному дослідженні К. А. Іванової обґрунтовується необхідність побудови фундаментально нової моделі підготовки студентів до міжкультурної взаємодії. Підкреслюючи той факт, що у XXI ст. людина більше не може послуговуватися застарілими стереотипами, застиглими, часто неправильними уявленнями про людей інших культур, дослідниця наголошує на першорядності завдань «теоретичного осмислення можливостей та засобів досягнення максимального взаєморозуміння, запобігання конфліктів, досягнення нового рівня усвідомлення спільності вселюдської долі та більш глибокої психологічної єдності, що не залежить від ступенів культурних розходжень» [1, с. 1]. Пріоритетним напрямком діяльності, спрямованої на вирішення таких завдань, К. А. Іванова вважає «формування такого менталітету, в основі якого була б ідея цінності будь-якої культури і стилю життя» [1, с. 1]. Погоджуючись з К. А. Івановою в тому, що формування такого менталітету можливе за умови виховання певних моральних характеристик-почуттів і відносин, а саме: співчуття, толерантності, емпатії та готовності до співробітництва з різними національними культурами, вважаємо, що практичним засобом формування цих якостей є впровадження засад полікультурної освіти в життя.

Незважаючи на той факт, що полікультурна освіта стрімко входить до реалій української спільноти, дослідники і досі не досягли згоди щодо визначення цього терміну. Як відомо, термін полікультурна освіта є калькованим перекладом з англійського *multicultural education*, перші спроби дефініції якого були здійснені ще англійськими педагогами в 1970-х рр. Тоді цей термін трактувався як віддзеркалення ідеалів культурного плюралізму у сфері освіти. Визначення терміна *multicultural education* у педагогічному вимірі представлено в Міжнародній енциклопедії освіти, де воно розглядається як «педагогічний процес, у якому репрезентуються дві або більше культури, що відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознакою» [5].

На думку В. Кузьменко та Л. Гончаренко, така необхідність пояснюється зростанням етнічної і расової свідомості людей; міграційними процесами, що значно підсилюють міжкультурні контакти; глобалізацією світу, що змінює не тільки економіку, політику, але впливає і на картину міжкультурних зв'язків; розширенням міжнародної співпраці, що вимагає діалогу між націями та їх культурами; розвитком планетарної макроекономіки, яка сприяє створенню транснаціональних корпорацій, що долають межі національного суверенітету у сфері економіки; удосконаленням інформаційної сфери і комунікаційних систем, які дозволяють народам зближуватися, стирати територіальні, мовні, релігійні, культурні бар'єри; прагненням окремих осіб і цілих народностей набути своєї етнічної ідентичності тощо [3]. Необхідною передумовою полікультурної освіти в Україні, на думку О. Гуренко, є становлення та розвиток громадянського демократичного суспільства, для якого нехарактерними є шовінізм, расизм, етнічний егоїзм, і водночас прита-

манне відкрите ставлення до інших країн, народів та культур у душі миру і взаєморозуміння. О. Гуренко стверджує, що соціально-політичною детермінантою функціонування полікультурної освіти в наш час стає інтенсивний розвиток інтеграційних процесів як важливої складової трансформації сучасного світу, а також прагнення України й інших країн інтегруватися в світовий і європейський соціально-культурний та освітній простір, зберігши при цьому національну своєрідність.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у поданому напрямку. Таким чином, теоретичними засадами підготовки студентів до міжкультурної взаємодії є впровадження принципів полікультурної освіти, а також формування у комунікантів таких особистих якостей як співчуття, толерантність, емпатія та готовність до співробітництва з різними національними культурами. Потребують подальших наукових розвідок питання практичної організації занять курсу з міжкультурної взаємодії в умовах українських вищих закладів.

Список використаних джерел

1. Гуренко О. Соціально-педагогічна робота в полікультурному суспільстві : навч. посібник для студентів ВНЗ / Ольга Гуренко. – Донецьк : Ландон-XXI, 2014. – 480 с.
2. Іванова К. А. Соціологічні аспекти міжкультурної комунікації в українському вузі : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.06 / Іванова Карина Андріївна – Харків, 2002. – 182 с.
3. Кузьменко В. В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи : навчальний посібник / В. В. Кузьменко, Л. А. Гончаренко. – Херсон : РІПО, 2006. – 92 с.
4. Steers R. Management across Cultures : Challenges and Strategies / R. Steers, C. Sanchez-Runde, L. Nardon. – Cambridge : Cambridge University Press, 2010. – 460 с.
5. The International encyclopedia of education – Oxford : Pergamon, 1994. – 8400 с. – (Vol. 7).

А. В. Диордиева,
*преподаватель кафедры английского языка,
ЧНУ им. Петра Могилы, г. Николаев, Украина*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К МЕЖКУЛЬТУРНОМУ ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ В ПОЛИЭТНИЧЕСКОЙ СРЕДЕ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ УКРАИНЫ

Автор статьи подробно анализирует факторы, которые могут препятствовать успешному межкультурному взаимодействию между украинскими и иностранными студентами, а также выделяет личностные качества студентов, необходимые им для того, чтобы межкультурное взаимодействие было полезным и продуктивным для обеих сторон. Среди теоретических основ межкультурной подготовки автор особенно подчеркивает необходимость внедрения принципов поликультурного образования в образовательную практику.

Ключевые слова: межкультурное взаимодействие; национальное сознание; поликультурное образование.

A. V. Diordieva,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

THEORETICAL BASIS OF INTERCULTURAL TRAINING IN POLYETHNIC ENVIRONMENT OF UKRAINIAN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The author scrupulously analyzes the factors that may interfere with the successful intercultural interaction between Ukrainian and foreign students. Besides, the article highlights the specific qualities that students must possess in order for intercultural interaction to be mutually beneficial and enjoyable for both parties. Among the theoretical principles of intercultural training, the author emphasizes the need to introduce and implement the principles of multicultural education into Ukrainian university practices. The article accentuates the students' need for self-awareness since all intercultural communicants are complex cultural creatures, and their beliefs, values, assumptions and communication preferences are the product of their cultural heritage. Another quality that the author points out is empathy that helps students to realize that the representatives of the out-groups are also complex creatures, whose actions are conditioned by deeply rooted cultural values and beliefs. In the case of misunderstanding, intercultural communicators should be looking for reasons of incomprehensible or abusive behavior in the culture of the group that they are interacting with among other significant essential behaviours is collection and analysis of information. Intercultural communicants should identify hidden cultural assumptions in order to understand how culture shapes perceptions, expectations and behavior of all involved groups. Finally, interpretation and transformation of information are also indispensable for a quality intercultural interaction. The readiness for successful intercultural interaction is largely determined by the ability of a person to clearly distinguish observation from interpretation. Interpretation of actions and words of representatives of other cultures should be carried out only in the paradigm of their own ethnic culture. Constant awareness of cultural differences will help to avoid aggression, the main cause of which is always a misunderstanding.

On the other hand, a clear awareness of one's own cultural-national consciousness also appears to be a prerequisite for achieving a sufficient level of cultural awareness, without which intercultural interaction is impossible. Cultural educatedness implies mastering the necessary background knowledge and peculiarity of target discourse, allowing any bearer of culture to respond accordingly and understand foreign cultural meanings.

The author also focuses on the challenge of implementing the principles of multicultural education into wider practices of Ukrainian universities. The need for this implementation is explained by the growth of ethnic and racial consciousness of people;

migration processes, student mobility, all of which greatly enhance intercultural contacts. Besides, world globalization doesn't only change the economy, but also influences the general process of intercultural relations while the expansion of international cooperation that boosts the dialogue between nations and their cultures. All of these processes allow the peoples to come closer and erase territorial, linguistic, religious, and cultural barriers.

Key words: *intercultural interaction; national consciousness; multicultural education.*

Рецензенти: *Мещанінов О. П.*, д-р пед. наук, професор;
Гришкова Р. О., д-р пед. наук, професор.

© Діордієва А. В., 2018

Дата надходження статті до редколегії 19.04.18